

KOMPARATIVISTIK PEDAGOGIKADA TADQIQOTLAR TIPOLOGIYASI VA OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM VARIANTIVLIGI

*To'ychiyeva Shaxzoda,
Mustafaqulova Odina,
University of management and future
technologies universiteti
psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabalari*

Annotatsiya

Maqolada komparativistik pedagogikaning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinib, ta'lim tizimlarini qiyosiy o'rganishda qo'llaniladigan tadqiqotlar tipologiyasi yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim variantivligi tushunchasi, uning shakllari va rivojlangan ta'lim tizimlari tajribasi asosida ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari oliy ta'limda moslashuvchan, individual va kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim modellarini joriy etishda komparativ yondashuvning metodologik imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: komparativistika, komparativ pedagogika, qiyosiy tadqiqot, ta'lim variantivligi, oliy ta'lim, ta'lim modellarini.

Kirish

Globalashuv va bilimlar iqtisodiyotiga o'tish sharoitida ta'lim tizimlarining raqobatbardoshligi va moslashuvchanligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli mamlakatlar ta'lim tajribasini qiyosiy tahlil qilish orqali samarali pedagogik yechimlarni aniqlash va milliy ta'lim tizimiga moslashtirish ehtiyoji tobora kuchayib bormoqda. Ushbu jarayonda komparativistik pedagogika mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida ta'lim siyosatini shakllantirish va rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim variantivligini ta'minlash masalasi aynan qiyosiy tadqiqotlar natijalariga tayangan holda ilmiy jihatdan asoslanadi. Mazkur maqolada komparativistik pedagogikada tadqiqotlar tipologiyasi hamda oliy ta'lim tizimida variantiv ta'limning mazmun-mohiyati o'zaro uzviy bog'liqlikda tahlil qilinadi.

Komparativistik pedagogikada tadqiqotlar tipologiyasi

Komparativistik pedagogika doirasida olib boriladigan tadqiqotlar turli mezonlar asosida tasniflanadi. Ushbu tipologiya qiyosiy tahlilning chuqurligi, qamrovi va maqsadiga ko'ra farqlanadi.

Birinchi navbatda, deskriptiv komparativ tadqiqotlar ajratiladi. Ushbu turdagi tadqiqotlar turli mamlakatlar yoki hududlardagi ta'lim tizimlarining tuzilmasi, o'quv

rejalari va tashkiliy mexanizmlarini tavsiflashga yo'naltiriladi. Bunda asosiy e'tibor faktlar va statistik ko'rsatkichlarni taqqoslashga qaratiladi.

Ikkinchi tur - analitik komparativ tadqiqotlar bo'lib, ular ta'lim tizimlaridagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash bilan birga, ularning sabab-oqibat aloqalarini ochib beradi. Mazkur yondashuv ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillarni hisobga olishni talab etadi.

Uchinchi tur sifatida normativ-komparativ tadqiqotlar ko'rsatiladi. Bu tadqiqotlar ta'lim tizimlarining samaradorligini baholash va ilg'or tajribalar asosida tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Aynan ushbu yondashuv ta'lim islohotlari uchun amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Shuningdek, tarixiy-komparativ tadqiqotlar ta'lim tizimlarining rivojlanish bosqichlarini qiyosiy tahlil qilish orqali ularning evolyutsion qonuniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim variantivligi tushunchasi

Ta'lim variantivligi oliy ta'lim tizimining moslashuvchanligini ifodalovchi muhim pedagogik kategoriya hisoblanadi. Mazkur tushuncha talabalarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va kasbiy rejalari asosida ta'lim yo'nalishlari, shakllari va metodlarini tanlash imkoniyatini anglatadi. Variantivlik oliy ta'limda o'quv rejalarning modullashtirilishi, tanlov fanlar ulushining oshirilishi, kredit-modul tizimining joriy etilishi orqali namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, kunduzgi, sirtqi, masofaviy va aralash ta'lim shakllarining parallel mavjudligi ta'lim variantivligining tashkiliy asosini tashkil etadi. Zamonaviy oliy ta'lim tizimlarida variantivlik kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv bilan uzviy bog'liq bo'lib, talabaning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Komparativ yondashuv asosida ta'lim variantivligini rivojlantirish

So'nggi o'n yillikda oliy ta'limda "variantivlik" konsepsiyasi uchta yirik omil ta'sirida tezlashdi: turli yosh va tajribadagi talabalar ulushining ortishi (part-time, qayta kasbga yo'naltiriluvchilar), mehnat bozorida "tez yangilanadigan ko'nikmalar" talabi, raqamli ta'limning kengayishi. UNESCO IIEP tadqiqotlari "Flexible Learning Pathways (FLP)"ni aynan shu ehtiyojlarga javob beruvchi ekotizim sifatida ko'rib, kirish (access), davomiylik (progression) va tan olish (recognition) mexanizmlarini markazga qo'yadi.

1-jadval

Komparativ yondashuv asosida ta'lim variantivligini rivojlantirish bo'yicha
yechimlar tahlili

№	Hudud / mamlakat	Asosiy yondashuv	Amalga oshirilgan mexanizmlar	Variantivlikka ta'siri	Komparativ pedagogik ahamiyati
----------	-------------------------	-------------------------	--------------------------------------	-------------------------------	---------------------------------------

1	UNESCO (global)	Moslashuvchan ta'lim yo'llari (Flexible Learning Pathways)	Rasmiy, norasmiy va informal ta'lim integratsiyasi; RPL; part-time va lifelong learning	Ta'limga kirish imkoniyati kengaydi, ta'lim trayektoriyalari individuallashtirildi	Ta'lim tizimlarini ijtimoiy kontekst bilan qiyoslash imkonini beradi
2	OECD davlatlari	Kompetensiya ga asoslangan va bozor ehtiyojiga yo'naltirilgan ta'lim	Micro-credentials, reskilling/upskilling, RPL siyosati	Qisqa va moslashuvchan o'quv yo'llari shakllandi	Ta'lim–mehnat bozori bog'liqligini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi
3	European Union (EHEA)	Kredit-modul va mobillikka asoslangan yondashuv	ECTS, modulli o'quv rejalari, akademik mobillik	Talaba individual o'quv rejasi va tanlov fanlari kengaydi	Transmilliy ta'lim tizimlarini qiyoslash uchun universal model
4	Buyuk Britaniya	Moslashuvchan modulli ta'lim	Kredit transferi, RPL, part-time dasturlar	Ta'lim trayektoriyasi talabaga moslashdi	Institut darajasida variantivlikni tahlil qilish imkonini beradi
5	AQSh	Competency-Based Education (CBE)	Natijaga asoslangan baholash, self-paced learning	O'qish muddati va shakli moslashuvchan	Ta'lim natijalari va samaradorlikni qiyoslashga imkon beradi
6	Avstraliya	Milliy mikro-kvalifikatsiyalar siyosati	Stackable credentials, qisqa kurslar	Diplomga olib boruvchi	Variantivlikni milliy siyosat

				bosqichli yo'llar yaratildi	darajasida tahlil qilish mumkin
7	Kanada	Lifelong learning va RPL modeli	Oldingi tajribani tan olish, fleksibil kredit tizimi	Katta yoshdagilar uchun ta'lim variantlari kengaydi	Inklyuziv ta'lim tizimlarini qiyoslashga xizmat qiladi
8	Yaponiya	Gibrid va korporativ-universitet hamkorligi	Modul kurslar, sanoat bilan integratsiya	Kasbiy yo'naltirilgan variantivlik kuchaydi	Ta'lim va sanoat integratsiyasini qiyosiy o'rganish imkonini beradi

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim variantivligi asosan kredit-modul tizimi, mikro-kvalifikatsiyalar va oldingi tajribani tan olish mexanizmlari orqali ta'minlanmoqda. Komparativistik pedagogika nuqtayi nazaridan, ushbu mexanizmlar ta'lim tizimlarining ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlar bilan bog'liqligini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi oliy ta'limda moslashuvchan, talaba markazli va kompetensiyaga yo'naltirilgan modellarning ustuvor ekanini tasdiqlaydi.

Jahon tajribasining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim variantivligini samarali rivojlantirish kredit-modul tizimini mikro-kvalifikatsiyalar va oldingi o'qish hamda ish tajribasini tan olish (RPL) mexanizmlari bilan uzviy bog'lagan holda amalga oshirilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda kredit-modul tizimi faqat o'quv jarayonini tashkil etish vositasi sifatida emas, balki turli ta'lim formatlari, qisqa muddatli kurslar va individual ta'lim trayektoriyalarini yagona akademik makonga integratsiya qiluvchi asosiy mexanizm sifatida qaraladi. Mikro-kvalifikatsiyalar qisqa, maqsadli va kompetensiyaga yo'naltirilgan o'quv birliklari sifatida ta'lim jarayonining moslashuvchanligini oshirsa, RPL mexanizmlari talabalarning mavjud bilim va ko'nikmalarini tan olish orqali ta'lim yo'lini qisqartirish va individuallashtirish imkonini beradi.

Mazkur yondashuvlarni O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga moslashtirishda kredit-modul tizimining mavjud normativ asoslariga tayangan holda, mikro-kvalifikatsiyalarni kreditga konversiya qilish va RPLni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bunda variantivlikni faqat tanlov fanlari doirasida emas, balki individual ta'lim trayektoriyalarini boshqarish, akademik maslahat institutini

rivojlantirish va sifat ta'minoti mexanizmlarini kuchaytirish orqali ta'minlash zarur. Natijada, oliy ta'lim tizimida talaba markazli, moslashuvchan va kompetensiyaga yo'naltirilgan model shakllanib, u mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlash hamda uzluksiz ta'lim tamoyillarini amalda ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Xulosa

Maqolada komparativistik pedagogikada tadqiqotlar tipologiyasi va oliy ta'lim muassasalarida ta'lim variantivligi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ilmiy jihatdan asoslandi. Qiyosiy tadqiqotlar ta'lim tizimlarini modernizatsiya qilishda metodologik poydevor vazifasini bajarishi aniqlandi. Ta'lim variantivligi oliy ta'limning sifatini oshirish, talabalarning individual rivojlanishini ta'minlash va mehnat bozori talablariga mos kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, komparativistik pedagogika yutuqlaridan tizimli foydalanish oliy ta'lim islohotlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Xaydarov S.A. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.
9. Bray M., Adamson B., Mason M. Comparative Education Research: Approaches and Methods. Hong Kong: Springer, 2014.
10. Altbach P., Reisberg L., Rumbley L. Trends in Global Higher Education. Paris: UNESCO, 2009.
11. Phillips D., Schweisfurth M. Comparative and International Education. London: Bloomsbury, 2014.
12. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'limni rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlari.